

УДК 330.55:502.1

JEL O15

DOI: 10.32782/2786-8273/2024-7-11

Пальчук О.І.

кандидат економічних наук, доцент,
дослідник Університету Ювяскюля, м. Ювяскюля, Фінляндія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1188-7201>

Olena Palchuk

University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland

ОСВІТА У СВІТІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

EDUCATION IN THE WORLD: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR AND GLOBAL COMPETITION

Анотація. У статті розглядаються виклики та можливості розвитку української освіти в умовах війни та глобальної конкуренції. Війна спричинила значні зміни у доступності та якості освіти, загострила проблеми дефіциту кадрів і «витоку мізків». Однак, крім труднощів, війна стимулювала процес цифровізації та відкрила нові можливості для співпраці з міжнародними організаціями та інтеграції в глобальний освітній простір. Особливу увагу приділено навчанню іноземних студентів та залученню них у подальшому на ринок праці України, розвитку прикладних навичок та створенню умов для повернення освітніх і наукових кадрів. Запропоновані заходи спрямовані на підвищення конкурентоздатності української освіти та забезпечення стійкого економічного розвитку.

Ключові слова: українська освіта, війна, цифровізація, «витік мізків», міжнародна інтеграція, ринок праці.

Abstract. Introduction. The article examines the challenges and opportunities facing the Ukrainian education system amidst the ongoing war and global competition. The conflict has heavily impacted education accessibility, quality, and stability, intensifying the pre-existing issues of personnel shortage and “brain drain”. This crisis has, however, accelerated digital transformation and opened doors for international collaboration and integration into the global educational landscape. Particular attention is paid to the education of foreign students and their subsequent involvement in the labor market of Ukraine, the development of applied skills and the creation of conditions for the return of educational and scientific personnel. The proposed measures are aimed at increasing the competitiveness of Ukrainian education and ensuring sustainable economic development. **Purpose.** The purpose of this study is to outline effective strategies to overcome educational challenges in Ukraine. **Methods.** This research is based on a comprehensive literature review of recent studies on educational trends, policy frameworks, and empirical data on education under crisis conditions. Analytical approaches were applied to identify key obstacles and evaluate the potential of digital and collaborative solutions. **Results.** The study reveals that, while Ukraine’s education sector faces unique challenges, the digitalization of education, international partnerships, and investment in human capital provide substantial opportunities for growth. The war has accelerated the need for adaptable and inclusive education policies, increased public funding for digital tools, and an emphasis on fostering practical skills aligned with the demands of the global labor market. **Conclusions.** To ensure sustainable economic and educational growth, Ukraine should prioritize investments in education at the state level, create an inclusive learning environment for all citizens, and implement national educational standards in line with international levels. These efforts will strengthen Ukraine’s position in the global education arena, support long-term economic stability, and contribute to social development.

Keywords: ukrainian education, war, digital transformation, brain drain, international integration, labor market.

Постановка проблеми. Війна та глобальна конкуренція поставили перед Україною виклики, що загрожують стабільності та якості її освітньої системи. У цьому контексті актуальною є проблема забезпечення доступу до освіти, збереження освітніх кадрів та формування системи, здатної підтримувати економічне зростання країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Освіта з фокусом на інтеграцію у європейський ринок, можливості і виклики для України в умовах війни досліджується багатьма вченими як в галузі економіки, так і в галузі педагогіки. Так, багато досліджень українськими науковцями робиться в центрі Разумкова та Інституті стратегічних досліджень. Зокрема, Ольга Пищуліна, Василь Юрчишин, Данило Добровольський досліджували вимушену міграцію з України до ЄС в умовах військового конфлікту та роль демографічного фактору для повоєнного відновлення. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти досліджу-

валися науковцем Інституту стратегічних досліджень Андрієм Іщенко. Американські вчені Ангус Дітон і Енн Кейс досліджували вплив освіти на соціально-економічні проблеми у суспільстві, а науковці університету Ювяскюля, Інституту освітніх досліджень – Терхі Ноккала, Тайна Саарінен та Крістіана Коерсельман систему освіти загалом, зв'язок освітніх закладів з роботодавцями та питання освіти протягом життя.

Оскільки, на нашу думку, освіта має стати рушійною силою економічного розвитку нашої країни, наявних досліджень щодо поствоєнного розвитку освітньої системи України, впливу на неї міграції та аналізу її ефективності, викликів та можливостей у поствоєнному світі недостатньо.

Метою статті є виявлення можливих напрямів розвитку української освіти, що дозволять підвищити її конкурентоздатність у глобальному масштабі та адаптуватися до викликів війни й міграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ангус Дітон і Енн Кейс, дослідники з Принстона, опублікували низку робіт, що підкреслюють серйозні соціально-економічні проблеми, з якими стикаються американці без вищої освіти, особливо серед білих людей. Вони виявили, що білі американці середнього віку без ступеня бакалавра значно частіше вмирають через «смерть від розпачу», пов'язану із зловживанням алкоголем, наркотиками та самогубствами. У результатах дослідження також вказано, що смертність у цій групі зростає по всій країні, незалежно від регіону та урбанізації.

Одним із ключових висновків їхніх досліджень стало те, що рівень освіти має прямий зв'язок із тривалістю життя. Різниця в очікуваній тривалості життя між тими, хто має і не має вищої освіти у 2019 році сягнула 6,3 років, що свідчить про суттєвий вплив освітнього рівня на здоров'я і добробут. Ці висновки сприяли ширшому обговоренню важливості доступу до якісної освіти, що може зменшити соціально-економічні нерівності та забезпечити більш стабільне майбутнє [1], що наразі є особливо актуальним для нашої країни.

Окрім того, ми живемо у часи значних соціальних і економічних потрясінь, які ще більше посилюються завдяки інтенсивному розвитку технологій. Інтеграція хмарних обчислень, сенсорних технологій, великих даних, машинного навчання, штучного інтелекту, змішаної реальності та робототехніки започаткувала трансформації, що нагадують сюжети науково-фантастичних романів.

В такій реальності якість людського капіталу має особливе значення. Сучасна система освіти, що відповідає вимогам часу, є ключовим чинником підвищення якості людського капіталу, рушійною силою інновацій та важливим елементом для стабільного розвитку економіки та суспільства загалом. Для того, щоб українська вища освіта могла ефективно реалізовувати ці завдання, потрібне її оновлення та адаптація з огляду на актуальні світові тенденції в освіті та соціально-економічному розвитку.

У кожного з нас є своє розуміння «мінімуму необхідного» – це цінності, які мають стати орієнтиром для майбутніх поколінь і які потрібно плекати. Саме цього потребуватимуть наші діти й онуки, щоб крокувати в ногу з часом.

Перш за все, варто розвивати емпатію. У світі, де людська взаємодія переплітається з машинною, здатність до співпереживання стане незамінним талантом. Вміння розуміти емоції та думки інших, будувати стосунки та співпрацювати набуде ключової ролі. Якщо ми прагнемо поставити технології на службу людським потребам, нам необхідно самим навчитися бачити, поважати й цінувати прагнення, культуру та емоції одне одного.

По-друге, важливою цінністю стане освіта. Дехто вважає, що разом із подовженням людського життя народжуваність знизиться, а витрати на освіту зменшаться. Але, на нашу думку, розвиток інновацій, про які сьогодні ми навіть не мріємо, вимагатиме значних інвестицій в освіту для формування нового рівня мислення та опанування нових навичок. Створення нових знань і навичок для масового використання технологій – це складний соціальний виклик, який потребує чимало часу. Приміром, механічний ткацький верстат був винайдений у 1810 році, а трансформація текстиль-

ної галузі через дефіцит кваліфікованих кадрів зайняла понад три десятиліття. Основною причиною цього була відсутність необхідної кількості кваліфікованих робітників, які могли б ефективно працювати на нових верстатах. Навіть найпрогресивніші на той час фабрики відчували труднощі, адже працівники не володіли належними знаннями для обслуговування машин, а також не мали досвіду роботи з ними. Більше тридцяти років знадобилося, щоб сформувати нове покоління спеціалістів, здатних працювати з цим обладнанням. Потреба у навчанні була великою: звичайні ткачі, які раніше виконували роботу вручну, мали адаптуватися до нових умов праці, оволодіти технічними аспектами та навчитися доглядати за складним механізмом. Це вимагало часу, зусиль і, звісно ж, інвестицій у підготовку кадрів. Розширення використання механічних ткацьких верстатів насправді стало можливим лише тоді, коли фабрики почали активно вкладати кошти у навчання робітників, створювати інструкції, організовувати технічне супроводження та забезпечувати умови для оволодіння новими навичками. Цей приклад є актуальним і сьогодні, адже навіть найсучасніші технології не можуть спричинити кардинальні зміни без наявності компетентних працівників, здатних використовувати та вдосконалювати їх. Технології можуть бути надійними, інноваційними та перспективними, але їх повноцінне використання та адаптація можливі лише тоді, коли є фахівці з відповідними знаннями і навичками. Історія ткацького верстата нагадує, що у будь-якому технологічному прориві важливу роль відіграють людські ресурси та система освіти, здатна швидко та якісно реагувати на виклики часу.

Неабияку роль на наш погляд відіграватиме креативність. Творчість завжди була і буде однією з найцінніших людських рис. Хоча машини можуть доповнювати та посилювати наші творчі можливості, бажання людини творити завжди залишатиметься в центрі уваги. Також хтось має брати на себе відповідальність. Навіть якщо ми колись зможемо сприймати діагнози чи судові рішення, згенеровані комп'ютерами, ми все одно будемо переконані, що остаточна відповідальність лежить на людині [2].

Наразі достеменно невідомо як розвиватимуться події у майбутньому. Однак, з огляду на попередні промислові революції, суспільний перехід до нової фази зазвичай відбувався поетапно та не завжди легко. Кожен перехідний етап приносить нові, складні виклики. Тому важливо заздалегідь інтегрувати в цей процес ключові цінності та принципи, які дозволять розвинути навички, потрібні для нового покоління. Це забезпечить процвітання суспільства навіть у світі, що постійно змінюється й трансформується до невпізнаності.

У сучасному світі, де глобалізація, технології та політичні зміни створюють нові виклики для всіх країн, освіта стає не лише засобом передачі знань, а й ключовим елементом економічного зростання та національної безпеки. Для України, яка бореться у важкій війні та одночасно прагне відповідати європейським стандартам, реформа і адаптація освітньої системи стали необхідністю. Війна значно вплинула на доступність, якість та стабільність освіти, і разом з тим створила нові можливості для переосмислення освітніх стратегій та інтеграції до світових освітніх тенденцій.

Сьогодні освіта в Україні стикається з рядом викликів:

- Фізична безпека та доступ до навчання.

Війна спричинила масове переміщення українських громадян, зокрема учнів і студентів, всередині країни та за кордон. За даними Міністерства освіти і науки України, понад 5 тисяч навчальних закладів зазнали пошкоджень, що змусило учнів та викладачів пристосовуватися до дистанційного навчання або шукати освітні можливості за кордоном. Проте, хоча онлайн-освіта стала порятунком під час війни, вона також має свої виклики – не всі учні мають стабільний доступ до інтернету або технічні засоби, що ускладнює рівність у доступі до якісної освіти.

- Дефіцит кадрів і «витік мізків».

Війна призвела до значного зменшення кількості викладачів, особливо в прифронтових та тимчасово окупованих регіонах. Водночас Україна зіткнулася з «витоком мізків» – багато кваліфікованих кадрів, включно з освітянами, змушені виїжджати за кордон у пошуках безпечніших умов життя та роботи. Для відновлення освітньої системи важливо залучати висококваліфікованих викладачів та створювати стимули для повернення фахівців до України.

- Конкуренція на глобальному ринку освіти.

Українські студенти та викладачі, які виїхали за кордон, мають можливість порівнювати українську систему освіти з європейськими і світовими моделями. Це може створювати додатковий тиск на реформування української освіти, оскільки для залучення та утримання студентів важливо запропонувати якісну і конкурентну освіту. Крім того, держави, які приймають українських студентів, інвестують у їхнє навчання та адаптацію, що робить перспективу повернення в Україну менш привабливою для багатьох молодих спеціалістів.

В той же час, незважаючи на ряд проблем та викликів завжди відкриваються і нові можливості. Так, війна пришвидшила процес цифровізації освіти в Україні, надаючи можливість більш гнучкого підходу до навчання. Багато шкіл і університетів адаптувалися до змішаних форматів навчання, що в перспективі може підвищити доступність освіти для різних регіонів та населення. Інвестуючи в цифрову інфраструктуру та інтегруючи світові освітні платформи, Україна може підняти якість освіти до міжнародних стандартів. Також Україна може використовувати співпрацю з міжнародними організаціями, такими як ЮНЕСКО, Європейський Союз, Світовий банк, для розвитку своєї освітньої інфраструктури, адаптації навчальних програм та впровадження новітніх методів викладання. Ці партнерства можуть також допомогти в розробці програм обміну, які підтримують українських студентів і викладачів за кордоном та сприяють їхньому поверненню для подальшої роботи в Україні.

Ринок праці швидко змінюється, і сучасні освітні програми повинні відповідати цим змінам. Зосередження на розвитку прикладних навичок і компетенцій, таких як цифрова грамотність, креативне мислення, співпраця та адаптивність, є критичним для підготовки студентів до роботи у глобальному світі. В Україні це передбачає модернізацію програм, особливо у професійно-технічних навчальних закладах, для забезпечення випускників необхідними навичками для інтеграції на світовий ринок праці.

Як ми зазначали вище у прикладі про ткацький верстат, кадри та їх кваліфікація мають одне з вирішальних значень. Підвищення кваліфікації викладачів і створення умов для їхнього професійного розвитку дозволить не лише адаптуватися до нових освітніх вимог, але й відповідати на виклики сучасності. У світі популярні програми перепідготовки та розвитку компетенцій викладачів, що дозволяє їм бути не лише трансляторами знань, але й наставниками, які підтримують студентів у розвитку навичок самостійного навчання, критичного мислення та інноваційності.

Експерти відзначають, що з середини 1990-х років в Україні значно розширилася система вищої освіти. Це розширення охоплювало як збільшення кількості університетів, так і зростання числа студентів і випускників.

Швидке розростання призвело до серйозних викликів, зокрема до руйнації системи професійно-технічної освіти, нестачі кваліфікованих робітничих кадрів та зростання безробіття серед випускників, які не можуть працевлаштуватися за фахом. Також спостерігається інфляція освітніх стандартів, перевантаження викладачів, недостатнє фінансування університетів та відповідно низька оплата праці викладачів, що негативно впливає на функціонування та розвиток до освітніх інституцій [3].

Останні декілька років особливо значуще вплинули на Україну та відповідно на її освітню систему. Сьогодні освітній процес у нашій державі не лише відбувається під звуки сирен та обстрілів в бомбосховищах, але й часто в онлайн форматі. Частина дітей взагалі втратила можливість офлайн навчання, а інша вчиться за іноземними програмами. Війна та вимушена міграція з одного боку, а глобалізація та євроінтеграція з іншого вимагають змін у підходах до освіти і науки. На наш погляд, освіта має стати засобом до відновлення відчуття надії і можливостей для майбутнього, допомагаючи людям знайти своє місце в нових повоєнних та післявоєнних реаліях. Дуже важливо побудувати таку систему освіти і науки, яка розвиватиметься та вдосконалюватиметься разом з нашою країною і сприятиме її післявоєнній відбудові. Це має бути освітня система, що дозволить усім учасникам розвинути та реалізувати свій потенціал, надаватиме свободу вибору, широкі можливості для перекваліфікації та самореалізації, гарантуватиме безперервність навчання протягом життя, даватиме впевненість в спроможності за необхідності змінити професію та підвищити якість життя.

Нещодавно Міністерство освіти і науки України розробило «Візію майбутнього освіти і науки України», де запропонувало бачення цілей, досягнення яких допоможе реалізувати велику мету формування цілісної і ціннісної особистості та професіонала.

У візії передбачається, що система освіти і науки України буде зосереджена на конкурентноспроможності українських громадян на світовому ринку, інтеграції в європейський освітній та науковий простір та доступності освіти для усього населення.

Зокрема, окреслено наступні принципи:

1. Кожен повинен мати можливість почуватися цінним і здатним досягати бажаних результатів, зважаючи на свої потреби, таланти та інтереси.

2. Освіта в Україні має підготувати громадян до активної ролі у глобалізованому світі, популяризувати принципи толерантності та міжкультурної комунікації.

3. Освіта має формувати світоглядні орієнтири, широту світосприйняття, глибину мислення.

4. Система освіти створює умови для постійного розвитку всіх громадян України (освіта упродовж життя).

5. Освітня система має виховувати повагу до української мови та культури, формувати громадянську відповідальність і свідомість, добросесність, доброту та емпатію до оточення, повагу до гідності кожної людини, спадку української історії.

6. Незалежно від соціального статусу, етнічного походження, віку, особливих освітніх потреб, стану здоров'я чи статі, кожна людина має право на якісну освіту.

7. Освітня та наукова системи мають активно взаємодіяти із громадою, батьками, органами влади, приватним сектором та неприбутковими організаціями. Громади віддають пріоритет освіті і науці, інвестують у неї, усвідомлюючи, що це інвестиція у добробут їхніх жителів.

8. Освіта має сформувати необхідні навички для високої результативності: критичне мислення, здатність розв'язувати проблеми, гнучкість і креативність.

9. Наука та освіта мають йти пліч-о-пліч, а система освіти орієнтуватися на найновіші наукові результати, винаходи та відкриття, використовувати їх в освітньому процесі. Інтеграція з наукою має відбуватися ще з початкової школи, а природнича освіта та стимулювання дослідницької діяльності упродовж усієї освітньої траєкторії.

10. Розвиток науки та інновацій – це основа високотехнологічного розвитку економіки, середовище для інтелектуальної творчості з орієнтиром на прикладний результат для громад, регіонів і держави та значний внесок у глобальні фундаментальні дослідження.

Система освіти значною мірою має орієнтуватися на ринок праці, на який значною мірою вплинула війна, а з нею і масовий виїзд населення з країни. Вочевидь це значно змінило та поглибило структурний дисбаланс. Країну покинула значна кількість жінок з дітьми. Велика кількість жінок, які виїхали працювали в державному секторі, медицині, освіті та науці. Їх від'їзд суттєво погіршив якість державних та соціальних послуг. Тривала міграція, що має шанси перетворитися на постійну може призвести до дефіциту робочої сили в окремих сегментах ринку. Для зменшення повоєнного негативного впливу міграції потрібно виробити та запровадити програми перекваліфікації, підвищити рівень продуктивності та економічної активності населення. Хоча рівень продуктивності великою мірою залежить від впровадження нових технологій, освітня система може внести свої корективи за рахунок відповідності структури підготовки фахівців потребам ринку, а також програм перекваліфікації, створення справедливих і стимулюючих систем оплати праці.

За даними МОМ біженці з України складають 6 млн осіб, 3,5 млн становлять внутрішньо переміщені особи [4]. І, хоча, на думку демографа, академіка та директорки Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України Елли Лібанової важко озвучити реальні цифри, адже існують величезні розбіжності у статистиці між ООН та нашими прикордонниками, окрім того в деяких країнах може мати місце подвійний облік, коли люди переїжджають

з однієї країни до іншої, навіть менша цифра буде мати величезні наслідки для економіки [5].

Як ми вже зазначали вище, міграцію з України з 2022 можна назвати жіночою міграцією, адже переважна більшість мігрантів – жінки з дітьми. Об'єктивно, українська жіноча трудова міграція відрізняється високими якісними характеристиками: близько половини жінок мають вищу освіту [6]. І оскільки більша частина жінок відчуває труднощі у пошуках роботи, що б відповідала їх професійному статусу, за умов наявності відповідної для них роботи з гідною оплатою праці є велика вірогідність, що вони повернуться назад на батьківщину по закінченню війни.

За відсутності інших перспектив, високоосвічені фахівці свідомо йдуть на те, щоб займатися некваліфікованою роботою за кордоном, отримуючи за це в кілька разів більше, ніж коштує їхня кваліфікована праця в Україні. Це може розцінюватися як втрати міграції і, за даними, українських науковців наразі вони досить великі [7]. З одного боку, жінки переважно втрачають у професійних компетенціях, влаштуючись на роботу за кордоном, з іншого – Україна змушена буде зазнавати додаткових втрат на підготовку нових спеціалістів для власного ринку праці. Окрім того, для жіночої міграції як і для міграції загалом поширеною проблемою є феномен «відтоку мізків». Батьківщина втрачає досвідчених кваліфікованих спеціалістів в той час як вони поповнюють ряди некваліфікованих працівників іншої країни.

Щодо жінки триває міграція, то важче жінкам буде знайти себе на українському ринку праці, адже вони втрачають кваліфікацію. Важливо також відзначити, що частіше трапляються непорозуміння з дітьми та чоловіками, які часто живуть і працюють в Україні чи беруть участь в бойових діях, а діти, багато з яких виховується тривалий час без батька мають проблеми з навчанням, адаптацією в нових колективах та часто потрапляють під вплив депресій та нервових зривів.

Слід зауважити, що зросла кількість молоді, що виїжджає за кордон, особливо хлопців. Через обмеження на виїзд багато батьків заохочують своїх дітей здобувати освіту за кордоном. Крім того, чимало батьків вважають, що це чудова можливість вивчити іноземну мову та отримати європейську освіту, яка, на їхню думку, є якіснішою за українську, а європейський диплом дає можливість працювати на ринку ЄС.

В той же час, слід зауважити, що академічна мобільність студентів у світовому масштабі, незважаючи на її зростання, залишається скоріше винятком, ніж трендом. У 2010 році лише 4,1 млн із понад 150 млн студентів у світі навчалися за кордоном, що складає менше 3 % від усієї кількості студентів. Причому близько половини з них – це студенти з Китаю, Індії, Південної Кореї та інших країн Азії. Це свідчить про те, що в світі і цілому як переміщення робочої сили так і вища освіта залишаються менш глобалізованими, ніж, наприклад, фінансові або товарні ринки. Вища освіта досі має переважно національний і регіональний характер, що робить міжнародні рейтинги університетів досить обмеженими за своєю надійністю.

Звісно, ситуація може змінитися, однак через масштабність та інерційність галузі серйозні зрушення у найближчі роки малоймовірні.

Необхідно підкреслити, що у 2021 році в Україні навчалися близько 84 тисяч іноземців, що вивело кра-

їну до першої десятки за цим показником. Більшість країн, що потрапили до десятки мають культурні переваги у вигляді колоніального минулого як, приміром, Іспанія, мова якої є найпоширенішою після китайської у світі. До війни Україна була привабливою країною для іноземних студентів завдяки конкурентоспроможній вартості навчання, рівню цін в країні та відносно високій якості освітніх послуг. За даними Міністерства освіти і науки України, більшість студентів приїжджали до України з країн Азії, Африки та Близького Сходу, зокрема Індії, Марокко, Нігерії, Єгипту та Туреччини [8].

Звісно, за умов закінчення війни та переформатування освітньої системи, можна очікувати ще більшого напливу студентів за довоєнні часи, але варто розуміти яких саме спеціалістів втратила країна і мусить готувати у майбутньому для себе, які спеціальності будуть в подальшому затребувані у іноземців, а також спростити залучення студентів з інших країн на важливі для країни спеціальності з подальшими можливостями працевлаштування.

Низка сучасних досліджень доводить, що здатність до інновацій, інтенсивного прогресу та галузевих зрушень проявляється найкраще в молодому суспільстві. Фазові переходи, галузеві зрушення відбуваються там швидше, де суспільство молодше. Молодість – це амбіції, схильність до ризику, авантюризм, гнучкість мислення, фізична витривалість та інтелектуальна ефективність. Наприклад, середній вік хакерів і кіберзлочинців становить 17–19 років, коли схильність до знань, самоствердження та ризику максимальна, а гнучкість, пластичність розуму дозволяє вбирати, обробляти та приймати велику кількість нової інформації [9].

З одного боку, людський капітал є мобільним і екстремальні події, такі як війни, економічні спади та стихійні лиха, часто спонукають талановитих людей переїжджати в місця, що пропонують більшу безпеку та привабливіші умови. Відповідно за війни ми втрачаємо освітній та науковий потенціал. З іншого боку, навчаючи та пропонуючи роботу мігрантам, ми також можемо скористатися мобільністю людського капіталу і поповнити ринок праці якісними спеціалістами.

Загалом, на наш погляд, найближчим часом потрібно запровадити наступне:

- **Інвестиції в освіту на державному рівні.**

Забезпечення належного фінансування для освіти, попри складну економічну ситуацію, є ключовим фактором у створенні конкурентоспроможної системи. Державні програми підтримки можуть стимулювати впровадження інновацій, підвищення кваліфікації викладачів та модернізацію матеріально-технічної бази освітніх закладів.

- **Створення інклюзивного освітнього середовища.**

В умовах війни і післявоєнної відбудови важливо створювати умови для навчання усіх груп населення, особливо для тих, хто постраждав від війни. Інклюзивність у навчанні та соціальна підтримка допоможуть зробити освіту доступною для всіх верств суспільства.

- **Впровадження національних освітніх стандартів міжнародного рівня.**

Розробка національних освітніх стандартів, які відповідатимуть вимогам сучасного ринку праці та міжнародним стандартам, дозволить Україні підвищити

якість освітніх послуг та забезпечити визнання українських дипломів за кордоном. Це дасть можливість молоді мати перспективу професійного розвитку як всередині країни, так і за її межами.

Виклики, які сьогодні стоять перед українською системою освіти, є безпрецедентними. Проте, війна та глобальна конкуренція відкривають перед Україною можливості для переосмислення її освітньої системи, впровадження інноваційних методів навчання та розвитку міжнародних зв'язків. За умови цілеспрямованих інвестицій, стратегічного партнерства та адаптації до нових вимог, українська освіта може стати двигуном економічного зростання та соціального прогресу, закладаючи фундамент для розвитку майбутніх поколінь.

Висновки. Українська освітня система сьогодні стикається з низкою викликів, які мають як внутрішні, так і зовнішні чинники. Війна створила безпрецедентні умови, що поставили під загрозу доступність, якість і стабільність освіти, а також загострили проблему відтоку кадрів за кордон. Проте ці виклики водночас розкривають нові можливості для реформування та модернізації освіти в Україні, які можуть зміцнити її позицію в умовах глобальної конкуренції та інтеграції.

Перш за все, війна прискорила цифровізацію освіти, впровадження цифрових технологій у навчальний процес. Це дало можливість запровадити нові підходи, які забезпечують більшу гнучкість та доступ до освіти для дітей, студентів і дорослих. Україна має продовжити інвестувати в розвиток цифрової інфраструктури, а також у підготовку викладачів до роботи з цифровими інструментами. Дистанційне та змішане навчання може стати основою для збереження освітнього процесу навіть у найскладніших умовах.

Однією з найбільших проблем української освіти є дефіцит освітян і «витік мізків». Важливо створити умови для збереження кадрів всередині країни, пропонуючи підтримку й стимули для фахівців, які продовжують працювати в умовах кризи. Держава може також розробити спеціальні програми для повернення науковців та викладачів з-за кордону, а також залучення міжнародних експертів. Це дозволить Україні уникнути втрати кваліфікованих фахівців, які є невід'ємною частиною освітнього розвитку.

В умовах війни Україна отримала велику підтримку від міжнародної спільноти. Міжнародні організації та уряди інших країн допомагають українським студентам, викладачам і науковцям продовжувати навчання та дослідження за кордоном. Це відкриває можливості для поглиблення партнерств з європейськими та світовими освітніми інституціями, що може сприяти інтеграції української освіти в глобальний освітній простір. Залучення міжнародного досвіду та підтримки допоможе Україні вийти на новий рівень якості освіти.

Сучасний ринок праці змінюється надзвичайно швидко, і для успішної інтеграції випускників української освіти в глобальний економічний простір необхідно враховувати ці зміни. Модернізація освітніх програм, особливо в професійно-технічній освіті, допоможе українським студентам здобувати знання та навички, які відповідають сучасним вимогам роботодавців у різних галузях. Важливо підсилити фокус на розвитку практичних навичок, таких як цифрова грамотність, критичне мислення, креативність та вміння працювати в команді.

Для досягнення цілей модернізації освіти важливим є державне фінансування та інвестиції в освітню інфраструктуру. Це включає модернізацію навчальних закладів, розширення можливостей для наукових досліджень, створення умов для розвитку інновацій та проведення якісних освітніх реформ. Інвестиції в освіту також включають підтримку системи підвищення кваліфікації вчителів і викладачів, що дозволить їм відповідати сучасним викликам і застосовувати інноваційні методи навчання.

Для того щоб українська освіта була визнана на глобальному рівні, необхідно розробити та впровадити національні освітні стандарти, які відповідають міжнародним вимогам. Це дозволить студентам отримувати знання, що відповідають високим міжнародним стандартам, та забезпечить визнання українських дипломів за кордоном. Завдяки цьому українські студенти матимуть більше можливостей для працевлаштування як в

Україні, так і за її межами, а також можливість брати участь у міжнародних програмах обміну та дослідницьких проєктах.

Освітня система України перебуває на порозі змін, і попри всі виклики, вона має великий потенціал для розвитку та інтеграції в міжнародний освітній простір. Війна та глобальна конкуренція змушують Україну адаптуватися та впроваджувати новітні підходи до освіти, що в перспективі може сприяти її економічному зростанню та соціальному розвитку. Інвестування в людський капітал, цифровізацію та міжнародну співпрацю є основними напрямками, що можуть забезпечити Україні конкурентні переваги у глобальному середовищі.

Для досягнення цього потрібно активно залучати державні та міжнародні ресурси, забезпечувати інтеграцію інновацій у систему освіти та стимулювати розвиток професійних компетенцій, які відповідатимуть вимогам сучасного ринку праці.

Бібліографічний список:

1. Deaton Anne Case and Sir Angus. Mortality and morbidity in the 21st century. *Brookings Papers on Economic Activity*. 2017. P. 397–476.
2. Надєлла С. Натисніть «Оновити». Подорож у пошуку душі Microsoft та кращого майбутнього для кожного / Пер. з англ. М. Солдаткіної. Київ : Видавнича група КМ-БУКС, 2019. 280 с.
3. Наукові публікації і видавнича діяльність НІСД України. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/globalni-tendencii-i-problemi-rozvitku-osviti-naslidki-dlya> (дата звернення: 05.11.2024).
4. Дані та ресурси. Міжнародна організація з міграції. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/dani-ta-resursy> (дата звернення: 05.11.2024).
5. Лібанова Е.М. Бачення подальших дій. *Збереження і розвиток України в умовах війни та миру: національна доповідь* / ред. кол. С.І. Пирожков, Н.В. Хамітов, С.І. Головаха, С.С. Дембіцький, Е.М. Лібанова, О.В. Скрипнюк, С.В. Стоєцький. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2024. 220 с.
6. Дослідження та діалог щодо політики у сфері міграції і грошових переказів в Україні. Міжнародна організація з міграції. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf (дата звернення: 05.11.2024).
7. Ольга Пищуліна. Дослідження гендерної специфіки вимушеної міграції з України до ЄС в умовах військового конфлікту. *Наукові публікації і видавнича діяльність Центру Разумкова*. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/01/30/2024-Pyshulina-GENDER-MIRACIY-2-SITE.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).
8. Звіт про результати реалізації експериментального проєкту щодо організації набору до закладів вищої освіти і навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства з використанням Єдиної міжвідомчої інформаційної системи щодо набору іноземних вступників до закладів вищої освіти. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2023/09/25/Zvit.MON.pro.eksperyment.projekt.naboru.do.ZVO.inozemtsiv.ta.osib.bez.hromadyanstva.25.09.2023.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).
9. Центр Разумкова. Київ, 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/05/22/2023-MATRA-I-KVARTAL-7.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

References:

1. Deaton Anne Case and Sir Angus (2017) Mortality and morbidity in the 21st century. *Brookings Papers on Economic Activity*, pp. 397–476.
2. Nadella S. (2019) Natysnit "Onovyty". Podorozh u poshuku dushi Microsoft ta krashchoho maibutnoho dlia kozhnoho [A journey to find the soul of Microsoft and a better future for everyone] / Per. z anh. M. Soldatkinoi. Kyiv: Vydavnycha hrupa KM-BUKS, 280 p.
3. Naukovi publikatsii i vydavnycha diialnist NISD Ukrainy. Available at: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/globalni-tendencii-i-problemi-rozvitku-osviti-naslidki-dlya> (accessed November 5, 2024).
4. Dani ta resursy. Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii. Available at: <https://ukraine.iom.int/uk/dani-ta-resursy> (accessed November 5, 2024).
5. Libanova E. M. (2024) Bachennia podalshykh diy. Zberezhennia i rozvytok Ukraïny v umovakh viïny ta myru: natsionalna dopovid [Vision of further actions. Preservation and development of Ukraine in conditions of war and peace: national report] / red. kol. S. I. Pyrozokov, N. V. Khamitov, Ye. I. Holovakha, S. S. Dembitskyÿ, E. M. Libanova, O. V. Skrypniuk, S. V. Stoietyskyÿ; Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv. 220 p.
6. Doslidzhennia ta dialoh shchodo polityky u sferi mihratsii i hroshovykh perekaziv v Ukraini. Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii. Available at: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf (accessed November 5, 2024).
7. Pyshchulina O. Doslidzhennia hendernoï spetsyfyky vymushenoï mihratsii z Ukrainy do YeS v umovakh viïskovoho konfliktu. [Study of the gender specificity of forced migration from Ukraine to the EU in the conditions of a military conflict]. Naukovi publikatsii i vydavnycha diialnist Tsentru Razumkova. Available at: <https://razumkov.org.ua/images/2024/01/30/2024-Pyshulina-GENDER-MIRACIY-2-SITE.pdf> (accessed November 5, 2024).

8. Zvit pro rezultaty realizatsii eksperymentalnoho proiektu shchodo orhanizatsii naboru do zakladiv vyshchoi osvity i navchannia (stazhuvannia) inozemtsiv ta osib bez hromadianstva z vykorystanniam Yedynoi mizhvidomchoi informatsiynoi systemy shchodo naboru inozemnykh vstupnykiv do zakladiv vyshchoi osvity. [Report on the results of the implementation of the experimental project on the organization of recruitment to institutions of higher education and training (internship) of foreigners and stateless persons using the Unified Interdepartmental Information System on the recruitment of foreign entrants to institutions of higher education]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Available at: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2023/09/25/Zvit.MON.pro.experiment.proyekt.naboru.do.ZVO.inozemtsiv.ta.osib.bez.hromadyanstva.25.09.2023.pdf> (accessed November 5, 2024).

9. Tsentr Razumkova. Kyiv. (2024). Available at: <https://razumkov.org.ua/images/2023/05/22/2023-MATRA-I-KVARTAL-7.pdf> (accessed November 5, 2024).

Стаття надійшла до редакції 11.10.2024